

Notat

Til: Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)

Fra: Det humanistiske fakultet

Dette dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ingen fysisk signatur

---

Innspill til NESH fra Det humanistiske fakultet, NTNU

Det humanistiske fakultet, NTNU viser til høringsbrev av 21.09.2020, og vil med dette benytte muligheten til å gi innspill i forbindelse med revisjonen av de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap og humaniora. Innspillene følger strukturen og kronologien i høringsnotatet, og vil blant annet ta for seg de områdene det spesielt etterspørres innspill om, i tillegg til noen andre innspill.

Generelt

Forskningsetikk er et viktig område for universitetssektoren, ikke minst i lys av den tiltakende betydning forskning og utvikling har i teknologidrevne demokratier, noe som blant annet synliggjøres i de sentrale dokumentene for utviklingen av EUs nye rammeprogram, Horisont Europa. Samfunnsbetydningen og omfanget av forskning, samt den økende konkurransen innen feltet, tilsier at de etiske utfordringene blir mer presserende. Det er derfor betimelig og fortjenstfullt at NESH nå reviderer og oppdaterer de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap og humaniora. Som helhet er dette et godt dokument som dekker de viktige områdene av forskningsetikk for fagområdene. Vi har imidlertid er del kommentarer og innspill som vi mener vil bidra til å gjøre dette dokumentet enda mer velegnet for formålet.

Tittelen

Det humanistiske fakultet mener en kortere tittel med samlebetegnelsen som også i andre sammenhenger ofte inkluderer juss og teologi, er en positiv endring.

Grunnleggende forskningsetiske prinsipper

Forskningsetikken spiller en stadig større rolle, og det finnes flere eksempler på at det er et klart behov for å samle de grunnleggende forskningsetiske prinsippene på den måten NESH nå legger opp

---

Postadresse

7491 TRONDHEIM

Org.nr. 974 767 880E-post:
postmottak@hf.ntnu.no
<http://www.ntnu.no>**Besøksadresse**

Dragvoll, Bygg 2, nivå 5

Telefon

+47 73 59 50 00

Telefaks

+47

Saksbehandler

Katrine Kølle Hansen

Tlf: +47

All korrespondanse som inngår i saksbehandling skal adresseres til saksbehandlende enhet ved NTNU og ikke direkte til enkeltpersoner. Ved henvendelse vennligst oppgi referanse.

til. Det humanistiske fakultet er positive til presiseringen av skillet mellom juss og etikk. Det er en fare for at forskningsetikk reduseres til juss, og det er særlig viktig at disse retningslinjene unngår en slik juridifisering. Også fastleggingen av at disse etiske prinsipper er en “kodifisering” av forskerfellesskapets verdier, samt uttrykker det vi kan kalle forskningsinstitusjonens “ethos” er treffende. Men da framstår det som merkelig at man hevder at forskningsetikkens grunnlag inkluderer “institusjonelle ordninger”. Disse ordningene er snarere en strukturering av praksiser som uttrykker de til grunnliggende normer og verdier.

Gitt en slik forståelse av verdigrunnlaget for forskningsetikk, framstår det som forvirrende at det framstilles som om sannhetsforpliktelsen er uavhengig av de “institusjonelle normene”, samtidig som normen “sannferdig” inngår i dette settet av normer. Det er rimelig å gi sannhetsforpliktelsen en overordnet status, men ikke uten kvalifisering. Særlig innen samfunnsvitenskap kan man få isolert sett sanne svar som ikke tilfredsstillende en mer inkluderende forskningsetisk vurdering, og som ved nærmere ettersyn viser seg å være avhengig av en bestemt teoretisk eller metodologisk inngang. Et typisk eksempel er [den aktuelle striden om forskning som viser at yngre kvinnelige forskere taper karrieremessig på å ha kvinnelige mentorer](#)¹. Ved å løsrive sannhetsforpliktelsen fra kravet om kritisk refleksjon, risikerer man forskning som er sann i en teknisk forstand, men som er uetterrettelig i en mer omfattende analyse, og som kan være samfunnsmessig skadelig. Vi foreslår derfor at man omformulerer første del av avsnittet slik:

“All vitenskapelig virksomhet er regulert internt av institusjonelle normer (kjent som «vitenskapens ethos»), som legger til grunn at forskning skal være åpen, uavhengig, sannferdig og kritisk. Den grunnleggende normen her er sannhetsforpliktelse, som er den viktigste forutsetningen for forskningens troverdighet. Men denne forpliktelsen kan bare oppfylles ved å forplikte seg på hele settet av institusjonelle normer.”

En lignende uklarhet ligger i at det står at forskningsetikken “også omfatter metodologiske normer” i tillegg til de institusjonelle, som om disse normsettene er uavhengige av hverandre. Det er vel heller slik at de metodologiske normene er en operasjonalisering av de institusjonelle, og at de dermed er uttrykk for samme ethos eller verdsett. Dette forholdet bør tydeliggjøres.

Det mest problematiske avsnittet i innledningen, er diskusjonen av ytringsfrihet som del av den essensielle akademiske frihet. Den allmenne ytringsfriheten er et juridisk prinsipp som omfatter alle som er bosatt i landet, og bør ikke inn i denne sammenhengen. Det er den akademiske friheten til å forske og publisere/formidle som er forskningsetisk relevant. Videre skrives det at «etisk mot» er viktig norm i denne sammenhengen. Mot er en viktig dyd, men er “etisk mot” en forskningsetisk norm? Det synes feil, og funksjonen til disse formuleringene er at de skaper et inntrykk av at den akademiske friheten er truet av innskrenkninger i ytringsrommet. Det er ingenting som tilsier at det er riktig. Vi foreslår derfor at sekvensen med ytringsfrihet og “etisk mot” strykes. En annen, og mer presserende utfordring, er den forskningsetiske forpliktelsen til å kommunisere klart hvorvidt man uttaler seg i offentligheten som forsker på et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag, eller man uttaler

---

¹ <https://khrono.no/oppror-mot-tidsskrift-etter-at-studie-advarte-forskere-mot-kvinnelige-mentorer/533852>

seg som privatperson eller en berørt part i en sak. Saker der denne klargjøringen mangler har flere ganger ført til offentlige kontroverser der akademisk frihet og ytringsfrihet blir tematisert på en lite opplysende måte. Retningslinjene bør gi veiledning på dette området, noe vi kommer tilbake til nedenfor.

Den resterende delen av dette kapitlet er opplysende og god.

Ansvar for forskningsetikken

Dette kapitlet er stort sett informativt og nyttig, men det er et par problematiske formuleringer. I første avsnitt står det: "Forskere og forskningsinstitusjoner har et særskilt ansvar, men også studenter, stipendiater og andre forskningsaktører skal ha kjennskap til forskningsetikk." Det er vel ikke tvil om at stipendiater ikke bare skal kjenne til forskningsetikken, men har selvstendig ansvar for å ivareta den i likhet med andre forskere. Det samme gjelder studenter når de utfører forskningsaktiviteter. Dette kommer fram på side 7, der det står "Retningslinjene gjelder også for stipendiater og studenter på alle nivå." De kan ikke gjelde uten at det medfører ansvar for ivaretagelse. Formuleringen på side 5 bør følgelig endres.

Forskningsetiske forpliktelser

Innledningssetningen til dette kapitlet bør endres til: "Retningslinjene har fem deler (A–E) som angir ulike forskningsetiske forpliktelser, og som utdyper hvem forskere har ansvar overfor og hva ansvaret innebærer." Særlig de to siste delene angår vel så mye hva slags ansvar man har som hvem man har ansvar for.

Forskerfellesskapet (A)

Dette kapitlet har en god gjennomgang av disse sentrale forpliktelsene. Vi har et par mindre justeringsforslag:

I delkapittel 8 står det: "Bevisst fordreining og forvrenging er uetisk og uforenelig med god vitenskapelig praksis." Enhver fordreining og forvrengning er uetisk og uforenelig med god vitenskapelig praksis, selv om den er ubevisst og dermed resultat av sjusk heller enn juks. Vi foreslår derfor at "Bevisst" erstattes med "Enhver".

I delkapittel 10 står det: "Om det utvikler seg et tett forhold mellom veilederen og student/stipendiat, for eksempel intimt, seksuelt eller terapeutisk, er hovedregelen at veilederforholdet avbrytes." Vi foreslår at det vurderes om det kan stå: "..., skal veilederforholdet avbrytes." Det er vanskelig å se at det er forskningsetisk forsvarlig at et formelt veilederforhold fortsetter etter at det har oppstått et seksuelt forhold mellom partene.

I delkapittel 12 om internasjonalt samarbeid på side 16, refereres det til «en rekke ressurser som kan være veiledende i internasjonalt samarbeid». Vi foreslår at det inkluderes en fotnote med spesifikke referanser.

Forskningsdeltakere (B)

Det humanistiske fakultet vil gi ros for inkluderingen av delkapittel 29 om forskeres ansvar for fremtidige generasjoner, men vi savner konkrete eksempler på uønskede og utilsiktede konsekvenser for kommende generasjoners samfunn og miljø som følge av human- og samfunnsvitenskapelig forskning. Vi foreslår derfor for eksempel følgende tillegg: “..., som forskning som åpner for eller medfører uttømming av ressurser eller forringelse av naturmiljø.”

I samme delkapittel henvises det til “føre-var prinsippet”. Det skal være “føre-var-prinsippet”

Grupper og institusjoner (C)

Delkapittel 31, siste setning s. 31: “...sette hensynet til andre fundamentale verdier og allmenne menneskerettigheter foran hensynet til respekt og anerkjennelse av kulturelle forskjeller” er for generell. Det bør angis nærmere hvilke verdier og rettigheter som skal ha prioritet. Dette er et eksempel på et område der en ukvalifisert forståelse av sannhetsforpliktelsen (se over) kan diskuteres. Er det forskningsetisk forsvarlig at ønsket om genetisk kunnskap om en etnisk minoritet går foran denne minoritetens ønske om å unngå forskning som kan rokke ved dens grunnleggende felles selvforståelse? Det er ikke åpenbart.

Organisering og finansiering (D)

I delkapittel 36 står det: “Det er derfor viktig å sikre forskernes akademiske frihet og ytringsfrihet.” Her kan “ytringsfrihet” fjernes ettersom det inngår i den akademiske frihet, se ovenfor om samme tema.

Det er svært positivt at delkapittel 44 om publiseringsetikk er inkludert i retningslinjene. I tillegg til det som allerede er inkludert, bør dette delkapittelet også inkludere en presisering om at det er viktig å publisere negative funn. Vi foreslår derfor følgende tillegg:

“For å ivareta normene om etterrettelighet og etterprøvbarehet, må det oppfordres til og legges til rette for publisering av negative funn.”

Forskningsformidling (E)

Som nevnt i delkapittelet om formidling som samfunnsansvar, kan forskere formidle både egen og andres forskning. I denne sammenhengen savner vi en klargjøring av forskeres ansvar i formidling av andres forskning. Dette er spesielt viktig når det foreligger faglige kontroverser.

Vi foreslår derfor følgende justering av avsnittet (foreslått tillegg er understreket):

“Forskningsformidling kan ha ulike formål, ta forskjellige former og være rettet mot ulike grupper og institusjoner. Forskere kan formidle egen eller andres forskning, spesialisert kunnskap og etablerte innsikter, og aktiviteten kan være allmennrettet, forskerrettet eller brukerrettet. I alle tilfeller skal forskningsformidlingen skje i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. I de tilfeller der man formidler andres forskning, har man et særlig ansvar for å gjengi resultatene korrekt og å sørge for tilstrekkelig henvisning til kildene. Dette er spesielt viktig innenfor forskningsfelt der det er faglige kontroverser.”

Delkapittel E nevner til slutt: “Forskere som deltar i samfunnsdebatten som samfunnsborger, bør ikke bruke tittel eller henvisne til særskilt vitenskapelig kompetanse, med mindre det er relevant for at

andre skal kunne vurdere forskerens interesser eller faglige bakgrunn.” Vi mener dette er for knapt til å fange nyansene i dette problemkomplekset, og foreslår følgende omformulering:

“Forskere som opptrer i media eller på annet vis uttaler seg i offentligheten, må sørge for at det kommer eksplisitt fram om de uttaler seg som forskere eller som privatpersoner. Det er vanligvis kun når uttalelsene er basert på forskning innenfor eget fagfelt at tittel og institusjonstilknytning skal brukes. Unntak kan være der forskerens interesser eller faglige bakgrunn er relevant for å vurdere innspillet, for eksempel en forsker som uttaler seg om norsk forskningspolitikk eller forhold ved egen institusjon. Vedkommende kan gjerne undertegne med tittel og tilknytning, men bør klargjøre hvorvidt man har forsket på det aktuelle området. Når man uttaler seg i egenskap av samfunnsborger eller berørt part i aktuelle spørsmål bør man være forsiktig med å bruke tittel og tilknytning. Dersom man har rimelige grunner til å gjøre det, må man også her understreke at man ikke uttaler seg i egenskap av forsker.”